TEM/Energiaosasto 15.7.2022

Lausunto

Eduskunnan talousvaliokunta

Re: O 13/2022 vp

Ajankohtainen energiapolitiikan tilanne EU:ssa ja Suomessa

Energiatilanne EU:ssa

Kaasumarkkinat

Vuonna 2021 Venäjältä tuotiin 40 % EU-maiden kaasunkulutuksesta. Kaasuntuonti Venäjältä Valko-Venäjän kautta on loppunut ja Ukrainan kautta vähentynyt tasaisesti. Putkikaasun toimitukset Baltian maihin, Puolaan, Bulgariaan ja Suomeen ovat myös loppuneet ja toimitukset Saksaan, Tanskaan, Alankomaihin ja Italiaan ovat vähentyneet merkittävästi. Nord Stream 1 putken kautta tulevia toimituksia on leikattu 60 % ja 11.7. alkaen toimitukset ovat loppuneet huoltoseisokin vuoksi. On epävarmaa, jatkuvatko toimitukset huoltoseisokin jälkeen. Kaasuntuonti Venäjältä on nyt alle 30 % vuosien 2016-2021 keskiarvosta. Osittain muutos johtuu toimista, joilla EU:n jäsenvaltiot ovat korvanneet venäläistä spot-kaasua LNG-toimituksilla (nesteytetty maakaasu). Venäläistä kaasu on korvattu LNG-toimituksilla (+ 60 % alkuvuonna 2022 verrattuna alkuvuoteen 2011) sekä putkikaasulla Norjasta (+8 %) ja Kaspianmeren alueelta (+70 %). Vähenemiseen on vaikuttanut kuitenkin keskeisesti Gazpromin yksipuoliset toimet manipuloida kaasumarkkinaa ja kaasun hintaa. Toimet ovat johtaneet historiallisesti korkeisiin ja volatiilisiin hintoihin.

Kuva 1: Kaasun Dutch TTF-kaasufutuurin hinta, euroa/MWh.

Heinäkuussa voimaantulleen EU:n kaasuvarastoasetuksen mukaan kaasuvarastojen täyttöasteen tulisi olla 80 % marraskuussa. Kaasuvarastojen täyttöaste oli viime talvena noin 10 %-yksikköä alle vuosien 2016-2018 keskiarvon, mutta tällä hetkellä taso vastaa aiempia vuosia. ENTSO-G:n (eurooppalainen kaasun kantaverkkoyhtiöiden järjestö) arvion mukaan varastojen täyttöasete voi jäädä 65-71 %:iin, mikäli Venäjän kaasutoimitukset loppuvat kokonaan kesällä. Tämä voisi johtaa kaasuntoimitusvaikeuksiin talvella.

Kaasua käytetään laajasti Keski-Euroopassa suoraan kiinteistöjen lämmitykseen. Kotitalouksien, jotka ovat ns. suojattuja asiakkaita, osuus kaasun kulutuksesta on 37 % EU:ssa. Näiden asiakkaiden

kaasun saanti voidaan taata, mikäli samalla ei tapahdu muita yllätyksiä. Kaasua käytetään laajasti teollisuudessa sekä energiana että raaka-aineena. Teollisuuden kaasun kulutus on vähentynyt alkuvuonna 5 % aiempiin vuosiin verrattuna korkeiden hintojen vuoksi. Osa teollisuudesta voi siirtyä kaasusta muihin polttoaineisiin.

EU:n komissio antoi toukokuussa tiedonannon REPowerEU-suunnitelmasta, jolla pyritään irti venäläisestä fossiilienergiasta ja vastataan energiavarmuuteen liittyviin haasteisiin. Komission on määrä antaa kaasua koskeva talvipaketti 20.7. Ylimääräinen energianeuvosto keskustelee energiatilanteesta 26.7.

Sähkömarkkinat

Kaasun hinnalla ja saatavuudella on Keski-Euroopassa keskeinen vaikutus myös sähkömarkkinoihin. Kaasuvoimalaitokset ovat usein sähköntuotannon rajatuotantomuoto ja määrittävät siten sähkön hinnan sähkömarkkinoilla. Kaasu korkea hinta on keskeisin syy korkeisiin sähkön tukkuhintoihin. ENTSO-E:n (eurooppalainen sähkön kantaverkkoyhtiöiden järjestö) alustavan arvion mukaan sähkön tuotantoon kulutetusta kaasusta käytetään noin puolet voimalaitoksissa, jotka ovat kriittisiä sähkön toimitus- ja huoltovarmuuden näkökulmasta.

Energiatilanne Suomessa

Kaasumarkkinat

Suomi on osa yhteistä kaasumarkkinaa Viron ja Latvian kanssa. Venäjä katkaisi putkikaasun toimitukset Suomeen toukokuussa. Suomeen toimitetaan kaasua Balticconnector-yhteyden kautta Virosta, jonne on yhteys sekä Latviasta sijaitsevasta kaasuvarastosta että Liettuan LNG-terminaalista. Balticconnectorin siirtokapasiteetti ei yksin riitä kattamaan talvikuukausien kaasun kysyntää. Kaasun kantaverkkoyhtiö Gasgrid Finland allekirjoitti 20.5. sopimuksen yhdysvaltalaisen Excelerate Energyn kanssa LNG-terminaalilaivan vuokraamisesta kymmeneksi vuodeksi. Terminaalilaivalle valmistellaan satamaa ja liitäntää kaasuverkkoon sekä Inkoossa että Viron Paldinskissa. Tavoitteena on saada terminaalilaiva käyttöön ennen talvikautta, jolloin se turvaisi kaasun saannin.

Noin puolet maakaasusta käytetään Suomessa teollisuudessa (metsä-, kemian-, metalli- ja elintarviketeollisuus). Teollisuusyritykset vastaavat itse varautumista eikä varmuus- ja velvoitevarastointi koske teollisuutta. Loput maakaasusta on käytetty energiantuotannossa. Maakaasun käyttö kotitalouksissa on Suomessa hyvin vähäistä. Kotitalousasiakkaat ovat ns. suojattuja asiakkaita, joiden kaasuntoimituksista vastaa viimekädessä Huoltovarmuuskeskus. Suomen kaasuyhdistyksen mukaan kaasunkäyttö on vähentynyt Suomessa noin puolet tammi-huhtikuussa edelliseen vuoteen verrattuna. Tähän on vaikuttanut erityisesti voimakkaasti kohonnut maakaasun hinta.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA tukee maakaasulämmityksen korvaamista muulla kuin fossiilista polttoainetta käyttävällä järjestelmällä.

Sähkömarkkinat

Myös sähkön tuonti Venäjältä loppui toukokuussa. Mikäli Olkiluoto 3 ydinvoimayksikkö saadaan kaupalliseen käyttöön suunnitellusti joulukuun alkupuolella, sähkötehon riittävyyden ei pitäisi olla ongelma ensi talvena, vaikka talvi olisi normaalia kylmempi. Sen sijaa käyttöoton viivästyminen

voi aiheuttaa tarpeen ns. kiertäville sähkökatkoille. Energiavirasto kilpailuttaa parhaillaan ns. tehoreserviä, jota voidaan ottaa käyttöön sähkötehon riittävyyden ollessa uhattuna. Kantaverkkoyhtiö Fingrid vastaa sähköjärjestelmän toimivuudesta. Sähkötehon riittävyyttä seurataan kolmiportaisella asteikolla. Sähköpuolatilanteessa Fingrid määrää jakeluverkonhaltijoita rajoittamaan sähkön kysyntää. Jakeluverkonhaltijoilla on valmiit suunnitelman kuormien irti kytkemiseksi kahden tunnin jaksoissa.

Sähkön markkinahinnat, sekä keskimääräinen spot-hinta että futuurihinnat, ovat olleet nousussa viime syksystä alkaen. Ensi talven futuurihinnat nousivat voimakkaasti kesäkuussa, kun Gazprom rajoitti kaasun myyntiä Eurooppaan. Vuoden 2022 viimeisen neljänneksen ja vuoden 2023 ensimmäisen neljänneksen futuurihinnat olivat 14.7. noin 220 euroa/MWh. Viikolla 20 (11.7. alkava viikko) myös Suomen aluehinta on ollut erityisen korkea, 300-400 euroa/MWh. Korkeisiin hintoihin on vaikuttanut kaasun korkean hinnan lisäksi pohjoismaisten vesivarastojen alhainen taso. Korkea markkinasähkön hinta on heijastunut myös sähkön vähittäismyyntihintoihin. Kahden vuoden määräaikaiset sopimukset maksavat tyypillisesti tällä hetkellä jo yli 20 snt/kWh. Sähköä lämmittämiseen käyttävillä kotitalouksilla on tyypillisesti määräaikaiset kiinteähintaiset sähkösopimukset. Korkeat hinnat näkyvät kuluttajille vasta siinä vaiheessa, kun päättyviä sähkösopimuksia uusitaan.

Kaukolämpömarkkinat ja lämmöntuotannon polttoaineet

Kaukolämpöä tuottavat yritykset vastaavat lämmön toimitusvarmuudesta ja hankkivat tarvitsemansa polttoaineet lämmityskaudelle. Valtio vastaa huoltovarmuudesta ja Suomessa on käytössä tuontipolttoaineita koskeva varmuus- ja velvoitevarastointijärjestelmät. Huoltovarmuuskeskus on perustumassa myös turpeelle varmuusvarastoa. Fossiilisten polttoaineiden, erityisesti maakaasun, hinnat ovat ennätyskorkealla. Myös päästöoikeuden hinta on korkealla, noin 85 euroa/MWh (14.7.). Mikäli Euroopassa korvataan maakaasun käyttöä energiantuotannossa hiilellä, aiheuttaa tämä nousupaineita päästöoikeuden hinnalle. Päästöoikeuden korkea hinta nostaa myös turpeen käytön kustannuksia päästökauppaan kuuluvassa kaukolämmöntuotannossa. Pienissä laitoksissa, jotka ovat päästökaupan ulkopuolella, turpeen kilpailukyky on hyvä alhaisen verotuksen sekä turpeen verottoman käytön alarajan (10 GWh vuodessa) vuoksi.

Suomeen on tuotu Venäjältä metsähaketta noin 4 TWh vuodessa. Tuonti loppui maaliskuussa Venäjän vastapakotteiden vuoksi. Hallituksen varautumisen ministerityöryhmä linjasi huhtikuussa toimia, joilla aktivoidaan metsähakkeen kotimaista tarjontaa nuorista metsistä. Kestävän metsätalouden rahoituslain (Kemera) mukaisia tukia korotettiin ja ehtoja lievennettiin. Lisäksi osoitettiin määrärahoja alempiasteisen tieverkon parantamiseksi sekä puuterminaaliverkoston parantamiseksi.

Turpeen tuotanto alkoi normaalia myöhemmin sateisen sään vuoksi Itä-Suomessa. Länsi-Suomessa tuotanto alkoi jo touko-kesäkuun vaihteessa. Turpeen tuotantotavoitteisiin pääsemiseen liittyy säästä riippuvaisia epävarmuuksia.

Petteri Kuuva
TEM/energiaosasto